
Danijela Dobrota, Ivana Stanojević,
Jelena Radanović, Nevena Todorović

Povezanost opažanja porodične interakcije i načina reagovanja u konfliktnim situacijama kod adolescenata

U ovom radu ispitivana je povezanost između načina reagovanja u konfliktnim situacijama i opažanja porodične interakcije. Uzorak su činili gimnazijalci oba pola svih razreda iz Beograda, Knjaževca i Požege. Pretpostavljeno je da će adolescenti iz porodica u kojima vladaju neravnopravni i hladni odnosi u konfliktnim situacijama reagovati ili agresivno ili povlačeće, a da će adolescenti iz porodica u kojima vladaju skladni i topli odnosi u konfliktnim situacijama reagovati ili asertivno ili kompromisno. Korišćena je Skala opažanja porodične interakcije za adolescente (Opačić 1995) i upitnik sastavljen od 12 opisa konfliktnih situacija vezanih za različite sfere života adolescenata, konstruisan za potrebe ovog istraživanja. Rezultati su pokazali da način reagovanja u konfliktnim situacijama statistički značajno zavisi jedino od kontrole majke. Procene porodične interakcije zavise od pola i mesta prebivališta, ali samo na pojedinim subskalama. Takođe, rezultati pokazuju da veliki broj ispitanika u konfliktnim situacijama reaguje asertivno.

Uvod

Konflikti se javljaju na svim nivoima društvenog života. Postoji više definicija konflikata, ali sve se slažu da je konflikt sukob oprečnih stavova, interesa, impulsa ili težnji. Najopštija podela konflikata je na unutrašnje (intrapersonalne) i spoljašnje, koji se dele na interpersonalne i socijalne. U ovom istraživanju bavili smo se interpersonalnom vrstom konflikata. Prema Stagneru, interpersonalni konflikt je situacija u kojoj dva ili više pojedinaca žele da ostvare isklju-

čivo svoje ciljeve, pri čemu se ciljevi ostalih opažaju kao neostvarivi (Popadić *et al.* 1996).

U zavisnosti od toga da li jedna strana u konfliktu vodi računa samo o sebi ili i o sebi i o drugom, ona može da bude kooperativno orijentisana (ako ima pozitivan interes za dobrobit drugoga, ali i za sopstvenu), kompetitivno orijentisana (ako ima interes da nadmaši drugoga, ali i da učini najviše što može za sebe) i individualistički orijentisana (ako ima interes da učini što je više moguće za svoju dobrobit, a ne tiče je se dobrobit drugoga) (Deutch 1973, prema Popadić *et al.* 1996). Najčešći su konflikti sa mešanim motivima u kojima strane u sukobu imaju i kooperativne i kompetitivne interese. Od odnosa pomenutih interesa strana i od njihovog variranja u toku konflikta zavisi konstruktivan ili destruktivan ishod za strane u sukobu. Sličnosti u stavovima, spremnost da se pomogne, otvorenost u komunikaciji, a sa druge strane prinuda, pretnja, prevara, neki su od faktora koji utiču na ravnotežu kooperativnih i kompetitivnih interesa.

Dva važna elementa u konfliktu su briga koju vodimo o sebi (o ličnim ciljevima, vlastitim interesima, posledicama koje mogući ishodi imaju po nas) i briga koju vodimo o drugoj strani (koliko će ona biti zadovoljna mogućim ishodima, koliko su zadovoljene njene potrebe i interesi). Ove dve brige nisu konstantne, već mogu da variraju po svom intenzitetu. Briga o sebi i briga o drugome su u principu nezavisne jedna od druge (Popadić *et al.* 1996).

Ako razlikujemo mali i veliki intenzitet ove dve brige vidimo da strane u konfliktu imaju na raspolaganju četiri osnovne strategije: da se brine i o svojim i o tuđim potrebama (što vodi rešavanju problema) – asertivni tip reagovanja, da se brine o svojim, a zanemare tuđe potrebe (što vodi nadmetanju) –

Danijela Dobrota (1985), Beograd, Jovana Bijelića 35, učenica 4. razreda Gimnazije "Sveti Sava" u Beogradu

Ivana Stanojević (1985), Knjaževac, Njegoševa 13, učenica 4. razreda Knjaževačke gimnazije

Jelena Radanović (1987), Kikinda, Petefi Šandora 8/8, učenica 2. razreda Gimnazije "Dušan Vasiljev" u Kikindi

Nevena Todorović (1986), Požega, Mihajla Pupina 1, učenica 3. razreda Gimnazije "Sveti Sava" u Požezi

agresivni tip reagovanja, da se veoma malo brine i o svojim i o tuđim potrebama (što vodi povlačenju) – povlačeći tip reagovanja i tip kompromisa, gde obe strane podjednako dobijaju i podjednako gube da bi se došlo do polovičnog rešenja (Popadić *et al.* 1996).

Navedeni načini reagovanja u konfliktnim situacijama ne mogu se posmatrati odvojeno od socijalnog okruženja, jer su verovatno rezultat socijalnog učenja. Među najvažnijim faktorima socijalizacije su porodica, škola i vršnjaci. Svi su oni značajni za formiranje i razvoj ličnosti. Pri tom treba posebno istaći važnost porodičnih postupaka i porodične interakcije u procesu socijalizacije. Porodica, pored reproduktivne, privredne i društvene, ima i značajnu psihološku, vaspitnu i socijalizacijsku ulogu u formiranju ličnosti (Ekerman 1987). Ona je važna primarna grupa i najznačajniji prenosnik socijalizacije. Funkcionisanje porodice bazira se na interpersonalnim relacijama njenih članova. Procene odnosa sa pojedinim članovima porodice mogu zavisi od ličnih karakteristika ispitanika (pol, temperament, redosled rođenja). Takođe, porodica predstavlja zonu interakcije socijalnog i individualnih sistema. Stoga, karakteristike kulture i načina života socijalnog sistema mogu modelirati karakteristike porodične interakcije.

Ranija istraživanja pokazala su da mnogobrojni aspekti porodične interakcije, kako funkcionalni (kontrola, restriktivnost itd.), tako i emocionalni (ljubav, toplina itd.) utiču na samovrednovanje adolescenata i njihovo ponašanje (Pešić *et al.* 1999). To bi moglo da znači da i ponašanje u konfliktima zavisi od porodice, odnosno da je način na koji se opaža porodična interakcija povezan sa načinom reagovanja u konfliktnim situacijama.

Cilj našeg istraživanja bio je da se ispita povezanost između načina reagovanja u konfliktnim situacijama i opažanja porodičnih odnosa.

Materijali i metode

Uzorak. Uzorak je bio prigodan i činilo ga je 125 učenika gimnazija (81 devojka i 44 mladića) uzrasta 16–19 godina iz tri grada: Beograda, Knjaževca i Požege.

Nezavisne varijable. Procene aspekata porodične interakcije, koje su izražene kroz odgovore ispitanika na upitniku Skala opažanja porodične interakcije (Opačić 1995).

Zavisne varijable. Načini reagovanja u konfliktnim situacijama – asertivni, povlačeći, kompromisni

i agresivni, izraženi preko odgovora na upitniku sa opisima konfliktnih situacija.

Kontrolne varijable. pol (muški, ženski) i mesto prebivališta ispitanika (Beograd, Knjaževac, Požege).

Hipoteze

– Adolescenti iz porodica u kojima vladaju neravnopravni i hladni odnosi (izraženi preko skorova na subskalama: zanemarivanje, kontrola, nesistematsko kažnjavanje, preterani zahtevi, patrijarhalna struktura porodice, favorizovanje braće, odnosno sestara od strane roditelja i doživljaj nekompetentnosti u odnosu na braću/sestre u konfliktnim situacijama reagovalaće ili povlačeće ili agresivno.

– Adolescenti iz porodica u kojima vladaju skladni i topli odnosi (izraženi preko skorova na subskalama: bliskost, spremnost na žrtvovanje, opšte zadovoljstvo porodicom, slaganje između roditelja, bliskost sa braćom/sestrama) u konfliktnim situacijama reagovalaće ili asertivno ili kompromisno.

Instrumenti i postupak. Koristili smo dva upitnika zatvorenog tipa. Prvi upitnik, Skala opažanja porodične interakcije za adolescente (Opačić 1995), korišćen je za procenjivanje porodične interakcije. Skala ima ukupno 143 stavke i sastoji se od 19 subskala. Subskale: bliskost, zanemarivanje, spremnost na žrtvovanje, kontrola, nesistematsko kažnjavanje i preterani zahtevi odnose se na interakciju sa roditeljima (posebno za interakciju sa ocem, a posebno sa majkom), a subskale: opšte zadovoljstvo porodicom, patrijarhalna struktura porodice, slaganje između roditelja, favorizovanje braće/sestara od strane roditelja, doživljaj nekompetentnosti u odnosu na braću/sestre i bliskost sa njima odnose se na opštu porodičnu interakciju. Zadatak ispitanika bio je da procene stepen svog slaganja sa svakom od stavki na petostepenoj skali (od 1 do 5). Drugi upitnik, konstruisan za utvrđivanje dominantnih načina reagovanja u konfliktnim situacijama, činilo je 12 opisa konfliktnih situacija vezanih za različite sfere života adolescenata (škola, društvo, partner, socijalno okruženje) sa po četiri ponuđena odgovora. Svaki odgovor je označavao jedan od četiri načina reagovanja u konfliktnim situacijama (asertivni, povlačeći, kompromisni i agresivni). Ispitanici su zaokruživanjem jednog od četiri ponuđena odgovora birali način na koji bi oni reagovali u datoj konfliktnoj situaciji. Popunjavanje upitnika bilo je anonimno i bez vremenskog ograničenja.

Rezultati

Izračunavanjem najfrekventnijeg odgovora koji označava način reagovanja u konfliktnim situacijama dobijeno je: 97 ispitanika sa asertivnim načinom reagovanja, 4 sa povlačećim, 8 sa kompromisnim i 3 ispitanika sa agresivnim načinom reagovanja (slika 1).

Slika 1.
Frekvence načina reagovanja u konfliktnim situacijama

Figure 1
Frequencies of ways of reacting in conflict situations:
1. assertive; 2. compromising; 3. dismissive; 4. aggressive.

Za ispitivanje značajnosti razlika između načina reagovanja u konfliktnim situacijama prema procenama porodične interakcije korišćena je analiza varijanse (ANOVA).

Analiza je pokazala da se načini reagovanja u konfliktnim situacijama značajno razlikuju samo na subskali kontrola majke ($F = 4.605$, $p < 0.005$). Na ovoj subskali dobijeni su sledeći proseci za različite načine reagovanja:

Tabela 1. Proseci vrednosti na subskali kontrola majke zavisno od načina reagovanja

Način reagovanja	Prosek
Asertivno	3.13
Povlačeće	2.81
Kompromisno	3.17
Agresivno	4.00

Analiza je takođe pokazala da se procene porodične interakcije u zavisnosti od mesta međusobno razlikuju, i to na subskalama: nesistematsko kažnjavanje oca i kontrola oca (tabela 2a). Dobijeni proseci na subskalama koje su se pokazale kao značajne u analizi varijanse dati su u tabeli 2b.

Tabela 2a. Razlike u procenama porodične interakcije u zavisnosti od prebivališta na subskalama nesistematsko kažnjavanje oca i kontrola oca

Subskala	F	Sig.
Nesistematsko kažnjavanje oca	3.261	0.042
Kontrola oca	8.489	0.000

Tabela 2b. Proseci vrednosti za mesta prebivališta na subskalama nesistematsko kažnjavanje oca i kontrola oca

Mesto prebivališta	Nesistematsko kažnjavanje oca	Kontrola oca
Beograd	2.42	2.76
Knjaževac	2.21	2.19
Požega	1.98	2.07

Za ispitivanje značajnosti razlika između polova ispitanika po procenama porodične interakcije korišćen je t-test. Rezultati su pokazali da se procene porodične interakcije u zavisnosti od pola značajno razlikuju na subskalama: bliskost sa majkom i bliskost sa braćom/sestrama (tabela 3a).

Tabela 3a. Razlike u procenama porodične interakcije u zavisnosti od pola na subskalama bliskost sa majkom i bliskost sa braćom/sestrama

Subskala	t	Sig.
Bliskost sa majkom	3.102	0.002
Bliskost sa braćom/sestrama	1.985	0.05

Dobijeni su sledeći proseci za pol ispitanika na subskalama koje su se pokazale kao značajne u t-testu:

Tabela 3b. Proseci vrednosti na subskalama bliskost sa majkom i bliskost sa braćom/sestrama

Pol	Bliskost sa majkom	Bliskost sa braćom/sestrama
Mladići	3.34	3.59
Devojke	3.90	3.93

Diskusija

Iz dobijenih rezultata proizilazi da neočekivano veliki broj ispitanika reaguje asertivno u konfliktnim situacijama. Osobe koje reaguju asertivno iskazuju brigu i o svojim i o tuđim potrebama, što ih uspešno vodi ka rešavanju problema. Asertivni način reaganja podrazumeva nuđenje boljih, produktivnijih i konstruktivnijih, pa samim tim i socijalno najprihvatljivijih rešenja konfliktnih situacija. Jedan od mogućih razloga što su dobijeni ovakvi rezultati može biti taj što su konkretne konfliktno situacije opisane u upitniku, kao i ponuđena rešenja, implicirali odabir najpoželjnijeg odgovora. Drugim rečima, korišćeni instrument nije bio dovoljno osetljiv na socijalno poželjne odgovore.

Što se tiče načina reaganja u konfliktnim situacijama po procenama porodične interakcije, pokazalo se da je kontrola majke jedini faktor po kome se oni razlikuju, odnosno da jedino od kontrole majke bitno zavisi način reaganja adolescenata u konfliktima. Ispitanici koji opažaju da ih majka kontroliše u velikoj meri u konfliktnim situacijama reaguju agresivno, dok se ispitanici koji opažaju da su pod veoma malom kontrolom majke u konfliktnim situacijama povlače. Pretpostavljamo da je ovakav nalaz dobijen zbog toga što veća kontrola od strane roditelja povlači veće frustracije koje su, po nekim teorijama, izvor agresivnog ponašanja (Bojanović 1988). Takođe, manja kontrola roditelja može biti opažena od strane dece kao nezainteresovanost roditelja za njih, što može prouzrokovati povlačenje u odnosima i nezainteresovanost za okolinu (*ibid.*). Razlog zbog kojeg samo kontrola majke bitno utiče na način reaganja u konfliktnim situacijama može biti zbog njenog položaja u društvu, kao roditelja dostupnijeg detetu.

Posmatrajući razlike između mesta prebivališta ispitanika po procenama porodične interakcije, pokazalo se da su nesistematsko kažnjavanje i kontrola oca prisutniji u Beogradu nego u Požezi i Knjaževcu. Ovo možda može da ukaže da veličina grada, kao jedna od karakteristika socijalne sredine, može da modelira karakteristike porodične interakcije. U narednim istraživanjima trebalo bi proveriti ove nalaze sistematskim variranjem veličine mesta prebivališta.

U odnosu na razlike između polova po procenama porodične interakcije, rezultati ukazuju na veću bliskost između majki i ćerki, nego između majki i sinova. Takođe, pokazalo se da su devojke bliže sa

braćom/sestrama. Postojanje veće bliskosti između majki i ćerki potvrđuje rezultate ranijih istraživanja koja govore o opažanju majki od strane devojaka kao otvorenije za razgovor o problemima i lakše im se obraćaju za pomoć nego očevima (Youniss & Jatterlinus 1987, prema Opačić 1995). Takođe, one u periodu adolescencije, za razliku od mladića, doživljavaju emotivni aspekt interakcije kao bitniji od funkcionalnog, tako da na taj način možemo tumačiti i njihovu izraženiju bliskost sa braćom i sestrama.

Zaključak

Dobijeni rezultati ukazuju na značajnost uticaja kontrole majke, kao jednog od aspekata porodične interakcije, na ponašanje adolescenata, pa i na načine reaganja u konfliktnim situacijama. Takođe, neki aspekti porodične interakcije, kao što su nesistematsko kažnjavanje oca i kontrola oca koji su prisutniji u većem gradu, ukazuju da karakteristike socijalne sredine mogu modelirati karakteristike porodične interakcije. Pol, kao jedna od ličnih karakteristika ispitanika, pokazala se kao bitan faktor u proceni odnosa porodične interakcije između nekih njenih članova (devojke opažaju odnose sa majkom i braćom/sestrama kao intimnije). Međutim, ove nalaze bi zbog velikog broja ispitanika sa asertivnim načinom reaganja trebalo prihvatiti kao osnovu za naredna istraživanja, koja bi koristila instrumente osetljivije na socijalno poželjne odgovore. Takođe, uzorak bi mogao da obuhvati veći broj ispitanika iz gradova različitih veličina.

Literatura

- Bojanović R. 1988. *Psihologija međuljudskih odnosa*. Beograd: Narodna Knjiga
- Eckman. 1987. *Psihodinamika porodičnog života*. Titograd: Pobjeda
- Opačić G. 1995. *Ličnost u socijalnom ogledalu*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja
- Pešić M., Branković B., Tomanović-Mihajlović S. i Dejanović V. 1999. *Participacija mladih pod lupom*. Beograd: Jugoslovenski centar za prava deteta
- Popadić D., Plut D. i Kovač-Cerović T. 1996. *Socijalni konflikti – karakteristike i način rešavanja* Beograd: Most

*Danijela Dobrota, Ivana Stanojević,
Jelena Radanović and Nevena Todorović*

Relation Between Perceptions of Family Interactions and Ways of Reacting in Conflict Situations

Conflict is a clash of opposite attitudes, interests, impulses or demands. There are two kinds of conflicts: inner and outside conflicts, which can be interpersonal or social. Depending on the intensity of concern about yourself and concern about others in conflict situations, there are four ways of reacting: assertive, aggressive, compromising and dismissive. These ways of reacting in conflict situations are a result of social learning, so they greatly depend on family as an important agent of socialization, as well as development and forming of personality. The aim of this research was to explore whether the way of reaction in conflict situations differs depending on the perception of family interactions. One hundred and twenty five subjects were asked to fill in a questionnaire, which consisted of twelve descriptions of conflict situations, by choosing the answer which most closely approximates their own reactions. Also, they were asked to judge their family relations by

choosing the appropriate grade on bipolar five-step scales (Opačić 1995). We supposed that adolescents who live in families with cold and non-equal relations, would react to conflict situations in an aggressive or dismissive way. Also, it was supposed that adolescents who live in families with warm and harmonious relations would react either in an assertive or compromising way in conflict situations. ANOVA and t-test were used in the data analysis. The results show that the ways of reacting in conflict situations are significant on the subscale: motherly control. A significant interaction between the size of places of residence and judgements on subscales: control and punishment by the father, were also found. Control and punishment by the father are more present in more urban places. A significant interaction between the sexes of subjects and judgements on scales: closeness with mother and closeness with siblings, are also found. It is also shown that most of the subjects react assertively in conflict situations, which can be a consequence of insufficient sensitivity of our instrument to socially biased answers. Considering this, the results which were obtained should be taken as a basis for following research, which may improve sensitivity of our instrument to socially biased answers.

